

การสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง The Transmission of Fruit Gardeners' Life Styles for Sustainable Development in Urban Society

จุฑาภรณ์ อยู่ทิม*, จันทร์ชลี มาพุดธ , แพกวีภา โพธิ์ศรี

Jutaporn Yootim, Chanchalee Mapudh , Pakwipar phosri

สาขาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

Education and Social Development, Faculty of Education, Burapha University,

Chonburi 20131 Thailand

*Corresponding author E-mail: porbma@gmail.com

(Received: June 07 2020 ; Revised : July 14 2020; Accepted : September 2 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง 2) การสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง 3) แนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง พื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และนนทบุรี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) และใช้เทคนิคการบอกต่อ (snowball technique) ได้แก่ ชาวสวนผลไม้ทั่วไป จำนวน 20 คน ชาวสวนผลไม้ที่ประสบความสำเร็จ จำนวน 13 คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง จำนวนพื้นที่การทำสวนผลไม้ลดลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากการทำเกษตรกรรม ไปทำธุรกิจบ้านจัดสรรแทน ส่งผลให้ชาวสวนผลไม้ลดน้อยลง สภาพครอบครัว อยู่ร่วมกัน อาศัยในชุมชนมากกว่า 30 ปี การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ยึดหลักความพอเพียง ประหยัด การแต่งกายเรียบง่าย ปลูกพืชแบบผสมผสาน มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว การคมนาคมในสวนใช้เรือ มีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ มีความสุขในการทำสวน มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ผลผลิตน้อยไม่พอจำหน่าย และขาดการบริหารจัดการที่ดี

2. การสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง มาจากบรรพบุรุษ ครู ภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความพร้อม จากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งเรียนรู้ สมาชิกครอบครัวช่วยกันทำงาน ครอบครัวอยู่ร่วมกัน มีรายได้มั่นคง มีการใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาจัดการด้านตลาด และการประชาสัมพันธ์ มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมชุมชนน่ายอยู่ มีการปลูกผลไม้ในเชิงเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วม และเพิ่มมูลค่าทำให้ชาวสวนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจำหน่ายถึงขั้นเพื่อเพิ่มรายได้

3. แนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง ควรส่งเสริม 4 ด้าน ดังนี้

การพัฒนาคน : ตระหนักและเห็นคุณค่า จริใจต่อผู้บริโภค มีจิตบริการ การใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ผสมผสานกัน การทำงานร่วมกัน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สืบทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ผ่านการเรียนรู้จากครอบครัว สถานศึกษา สื่อ ตามความสนใจ และจัดอบรมความรู้และศึกษาดูงาน

การพัฒนาสังคม : สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านสื่อที่หลากหลาย สร้างความน่าเชื่อถือในสินค้า สร้างคุณค่าผลผลิต แหล่งเรียนรู้ และอัตลักษณ์ชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจ : สร้างรายได้เพิ่ม สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเครือข่ายการตลาด วิถีชีวิตพอเพียง และปลูกพืชแบบผสมผสาน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม : อนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อนุรักษ์พื้นที่สีเขียว ขุดบ่อน้ำไว้ใช้ ทำปุ๋ยชีวภาพ จากวัสดุเหลือใช้ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต สุขภาพดี ปลอดภัย บริโภคผักปลอดภัยพิษ อนุรักษ์พันธุ์สัมบางมดและทุเรียนนนท์ให้คงอยู่คู่ชุมชน และส่งเสริมการปลูกส้มในเชิง

คำสำคัญ : การสืบทอด, วิถีชีวิต, ชาวสวนผลไม้, การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The purposes of this research were to study; 1) fruit gardeners' life styles in urban society, 2) the succession of fruit gardeners' life styles for sustainable development in urban society. 3) guidelines for fruit gardeners' life styles for sustainable development in urban society. The informant's were from 2 areas: Bangkok, and Nonthaburi. The key informants were selected by purposive selection, using the snowball technique, composed of 20 general fruit gardeners, 13 successful fruit gardeners and 10 stakeholders. The instrument used was structure-interview. The data analysis was content analysis. The research findings were;

1. The life styles of fruit gardener in urban society: the fruit gardens area decreased, due to changes in the area from farming to business housing estates. resulting in reduced fruit gardeners. Families who lived together in the community for over 30 years. Education was at undergraduate level; life style adhered with sufficiency economy, saving, simple dress, integrated plant, income for themselves and their families, transportation in garden using boats, digging well for water. Happiness in farming with in a natural environment. Products decrease resulting in not enough distribution. And lack of good management.

2. The succession of the gardeners' life styles for sustainable development in urban society are from ancestors, local wisdom, informal learning, self-learning based on interests, and readiness by studying from other people, experience, society, environment, media and learning resources. Family members work together, Families live together. They have a stable income, with the use of technology for marketing and public relations management. There is mutual learning between the old and the new generation. They help protect the environment, and promote livable communities. Fruit is planted in baskets to solve the flooding problem and to increase value, causing the gardeners to have more income and sell seions to increase income.

3. The transmission guidelines of fruit gardeners' life styles for sustainable development in urban, consisted of 4 aspects as follow :

Human development : awareness and value, sincere to the consumer, service mind, using a combination of traditional and new technique, working together, developing local curricula, transferring knowledge to new generations through family learning, media-based interests, organizing knowledge training and study trips.

Social development : To create a network to exchange knowledge, publicize information through various media, build trust in products, create value for products, learning resources, and community identity.

Economic development : creating added value, creating a marketing network, sufficiency lifestyle, intergrated plants and additional income.

Environment development : create ecotourism, greens areas, dig wells for use, make bio-fertilizer from waste materials, promote quality of life, happiness, good health, safe consumption of non-toxic vegetables, conservation of Bang Mod orange and Nonthaburi Durian varieties to remain within the community, Promote the planting of oranges in baskets to solve the flooding problem.

Keywords : succession, life styles, fruit gardener, sustainable development

บทนำ

การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 7 มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศไปสู่อุตสาหกรรมเป็นหลัก มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม เน้นพัฒนาทางวัตถุนิยม บริโภคนิยม ทุนิยม การพัฒนาขาดความสมดุล เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน ประชาชนภาคเกษตรกรรมมีรายได้ต่ำ ภาคอุตสาหกรรมมีรายได้สูง สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ภาคเกษตรกรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร ดังนั้น แผนการพัฒนาประเทศที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) มุ่งเน้นการพัฒนาคมนาคมศูนย์กลางและยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อให้เกิดการบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุลเหมาะสม มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกัน มีการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคมนาคมให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมิติที่ยั่งยืนให้กับทุกคนในสังคม ได้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพและมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2559 : 4)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เกิดสังคมเมืองเพิ่มขึ้น สังคมที่มีประชากรอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม และความทันสมัยแบบตะวันตก ทำให้ไม่ค่อยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมีน้อย เพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่รอบตัว (อาชัญญา รัตนอุบล, 2559 : 63) ในสังคมเมืองพื้นที่กรุงเทพมหานคร นอกจากเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และเทคโนโลยีแล้วยังเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์มาแต่โบราณ โดยเฉพาะพื้นที่ย่านบางมด ที่มีทั้งสวนผลไม้แบบยกร่อง สวนผักพื้นบ้าน และมีการวิวประมงน้ำกร่อย แหล่งปลูกส้มเขียวหวานดั้งเดิมของประเทศไทยที่ปลูกในแถบนี้เรียกว่า “ส้มบางมด” ซึ่งในอดีต

ส้มบางมดถือว่าเป็นส้มเขียวหวานที่คนไทยทุกคนรู้จักและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป นั่นเป็นเพราะรสชาติที่ดีและมีคุณสมบัติพิเศษกว่าส้มเขียวหวานจากที่อื่น ๆ แต่ต่อมาการปลูกส้มเขียวหวานในย่านบางมดได้มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาของวาสนา มานิช และคณะ (2552 : 2) พบว่า พื้นที่สวนส้มบางมดลดน้อยลง เพราะเกิดจากปัญหาชาวสวนมีแนวคิดที่จะขายที่ดินให้กับนายทุน ปัญหาน้ำเสียจากหมู่บ้านจัดสรรและโรงงาน รายได้จากการทำสวนไม่เพียงพอต่อภาระครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบคนวัยแรงงานและหนุ่มสาวไม่สนใจทำสวน ดินเสื่อมคุณภาพเนื่องจากขาดการบำรุงดินและใช้ปุ๋ยเคมีมานาน ปัญหาแมลงศัตรูพืชระบาดเนื่องจากการสารเคมีไม่เหมาะสม และการไม่ใช้สารเคมีต้นส้มเป็นโรคกรีนนิ่ง ต้นโทรม เมื่อเริ่มให้ติดลูก ผลส้มมีขนาดเล็กและยืนต้นตายเพราะเชื้อโรคติดมากับกิ่งพันธุ์ที่ได้รับการสนับสนุนและชาวสวนขาดการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต ซึ่งสวนส้มบางมดถูกแวดล้อมด้วยสภาพชุมชนที่เปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง (โชคธำรงค์ จงจอหอ, 2549 : 3) และพื้นที่ถนนบุรีที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประสบปัญหาการขยายตัวของสังคมเมืองที่ดินมีราคาแพงและขาดการสานต่อจากรุ่นไปสู่รุ่น ประกอบกับพื้นที่จังหวัดนนทบุรี เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีปัญหาเกี่ยวกับอุทกภัยบ่อยครั้งและปลายปี พ.ศ. 2554 ได้เกิดอุทกภัยครั้งยิ่งใหญ่ น้ำท่วมสร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่อสวนทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีพื้นที่ปลูกทุเรียน ประมาณ 2,941.75 ไร่ ทำให้ต้นทุเรียนยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนบางส่วนขายที่ดินและเลิกปลูกทุเรียน เพราะระยะเวลาที่ทุเรียนจะให้ผลผลิตนั้นยาวนาน ประมาณ 5-8 ปี ถึงจะให้ผลผลิต จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เกษตรกรหันไปปลูกไม้ผลชนิดอื่นที่ให้ผลผลิตเร็วกว่าและดูแลรักษาง่ายกว่าการปลูกทุเรียน ถึงแม้ราคาทุเรียนจะมีราคาสูงก็มิได้เป็นแรงจูงใจ ให้มีการปลูกเพิ่มขึ้นเท่าที่ควร เพราะการปลูกทุเรียนนั้นไม่ยากแต่การบำรุงดูแลรักษานั้นยากยิ่งกว่า ประกอบกับการสูญเสียของระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชของจังหวัดนนทบุรี ที่ลดน้อยลงไปทุกขณะ เพราะสังคมเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่เพาะปลูกกลายเป็นที่อยู่อาศัย ชุมชน หมู่บ้าน อาคารพาณิชย์ โรงงาน เนื่องจากพื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีได้ลดลงไปมากจากหลายสาเหตุ ดังกล่าวแล้วตลอดจนเกษตรกรไม่ใส่ใจบำรุงดูแลรักษาสวนทุเรียนให้มีคุณภาพ นอกจากนี้สภาพของสวนยังเป็นสวนเก่า ต้นทุเรียนมีอายุมากประมาณ 30 -50 ปี จึงให้ผลผลิตน้อยลง เกษตรกรปล่อยปละละเลยสภาพสวนทรุดโทรม ต้นทุเรียน ลำต้นสูงใหญ่ มีกิ่งก้านและใบน้อยยากแก่การบำรุงดูแลรักษา รวมทั้งปัญหาจากศัตรูพืช โรค แมลง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ (ฝ่ายพัฒนาสังคม กองส่งเสริมคุณภาพชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี, 2554)

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง เข้ามามีบทบาทในสังคมโลก องค์การสหประชาชาติให้ทุกประเทศทั่วโลกหันมาสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมถึงการพัฒนาทางการศึกษาและการบริการด้านสุขภาพ เสริมสร้างจิตสำนึก เพื่อกระตุ้นให้ประชากรทั่วโลกตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ต้องร่วมกันเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา และร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546 : 27) การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อม ๆ กัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548 : 4) ดังนั้น เพื่อให้สัมບามด และทุเรียนเมืองนนท์ ซึ่งเป็นสวนผลไม้ที่มีชื่อเสียง เป็นเอกลักษณ์และเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ยังคงมีอยู่ยั่งยืนต่อไป ในท่ามกลางสภาพสังคมเมืองปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสืบทอดในคนรุ่นหลังได้สืบทอดวิถีชีวิตการทำสวนผลไม้ให้เกิดความยั่งยืน

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงตระหนักและสนใจที่จะศึกษาวิจัยการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง เพื่อศึกษาการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง และศึกษาแนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาคนให้เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ อาชีพทำสวนผลไม้ในสังคมเมืองให้คงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างสมดุล

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง
2. เพื่อศึกษาการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษา จำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่

1. กรุงเทพมหานคร จำนวน 8 เขต ได้แก่ จอมทอง ทุ่งครุ บางขุนเทียน ราษฎร์บูรณะ บางบอน ภาษีเจริญ บางแค และหนองแขม ผู้วิจัยเลือกการสุ่มแบบง่าย (simple sampling) จำนวน 3 เขต ได้แก่ ทุ่งครุ จอมทอง และบางขุนเทียน

2. นนทบุรี จำนวน 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอปากเกร็ด อำเภอบางกรวย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางบัวทอง และอำเภอไทรน้อย ผู้วิจัยเลือกการสุ่มแบบง่าย (simple sampling) จำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองนนทบุรี อำเภอบางกรวย และอำเภอปากเกร็ด

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่

1. ชาวสวนทั่วไปที่ประกอบอาชีพทำสวนส้ม และทุเรียนของจังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดนนทบุรี จำนวน 20 คน
2. ชาวสวนผลไม้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้พื้นที่กรุงเทพมหานคร และพื้นที่นนทบุรี จำนวน 13 คน

3. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 10 คน ประกอบด้วย นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร จำนวน 6 คน นักวิชาการเกษตร จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่งานการเกษตร จำนวน 1 คน และนักวิชาการ จำนวน 1 คน

ขอบเขตเนื้อหา

1. สภาพวิถีชีวิตชาวสวนผลไม้
2. การสืบทอด
3. การพัฒนาที่ยั่งยืน 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาคน การพัฒนาสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เดือนกุมภาพันธ์ 2562 ถึง เดือนธันวาคม 2562

ประโยชน์ที่ได้รับ

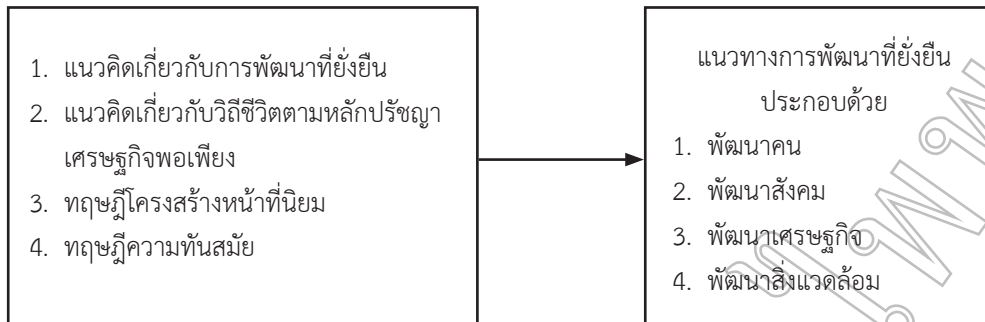
1. ได้ทราบสภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง เพื่อนำสภาพวิถีชีวิตที่เป็นปัญหาของชาวสวนในปัจจุบันไปสู่การแก้ไขปัญหาดต่อไป
2. ได้ทราบการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง ที่แสดงถึงศักยภาพของคนในชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป
3. ได้ทราบแนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง เพื่อให้หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการพัฒนา นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิต แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีความทันสมัย จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (พระธรรมปิฎก, 2551, สัญญา

สัญญาวิวัฒน์, 2551, ทิศนา ขัมมณี, 2558, ปรียานุช พิบูลสุราษฎร์, 2550, พชรินทร์ สิริสุนทร, 2556, พรทิพย์ อันทิวโรทัย, 2545, Stephen Mores, 2010 & Russel K. Schutt, 2004) กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structure interview) จำนวน 3 ฉบับ
3. นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบ และหาคำความสอดคล้องและปรับแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ครอบคลุมตอบประเด็นวัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้นได้
4. ประสานผู้เกี่ยวข้อง นัดหมายวัน เวลาและสถานที่ เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview)
5. ประสานคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ออกหนังสือในการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูล
6. เตรียมอุปกรณ์บันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ สมุดบันทึก
7. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัย ติดต่อประสาน นัดหมาย วัน เวลา เพื่อสัมภาษณ์ ทำความรู้จัก สร้างสัมพันธภาพ (rapport) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยขออนุญาต บันทึกข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินยอมเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยได้คำนึงถึงจรรยาบรรณและจริยธรรมของนักวิจัย การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล โดยแจ้งวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย วิธีการเก็บข้อมูล ซึ่งมีการสัมภาษณ์ บันทึกเสียง และถ่ายภาพ รวมทั้งการจดบันทึกในขณะสัมภาษณ์
8. ผู้วิจัยได้กำหนดรหัส แทนชื่อผู้ให้ข้อมูล เพื่อแสดงที่มาของแหล่งข้อมูลแทนชื่อผู้ให้ข้อมูล
9. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

10. ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) (Creswell, 2007, สุภาภรณ์ จันทวานิช, 2561: 129-131) เพื่อพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือ การสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง จำนวนพื้นที่การทำสวนผลไม้ลดลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากการทำเกษตรกรรม ไปทำธุรกิจบ้านจัดสรรแทน ส่งผลให้ชาวสวนผลไม้ลดน้อยลง สภาพครอบครัว อยู่ร่วมกัน อาศัยในชุมชนมากกว่า 30 ปี การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ยึดหลักความพอเพียง ประหยัด การแต่งกายเรียบง่าย ปลุกพืชแบบผสมผสาน มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว การคมนาคมในสวนใช้เรือ มีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ มีความสุขในการทำสวน มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ผลผลิตน้อยไม่พอจำหน่าย และขาดการบริหารจัดการที่ดี
2. การสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง มาจาก บรรพบุรุษ ครู ภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้ตามอัยอาศัย มีการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความพร้อมจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งเรียนรู้ สมาชิกครอบครัวช่วยกันทำงาน ครอบครัวอยู่ร่วมกัน มีรายได้มั่นคง มีการใช้สื่อกเทคโนโลยีเข้ามาจัดการ การตลาด และการประชาสัมพันธ์ มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมชุมชนน่าอยู่ มีการปลูกผลไม้ในเชิงเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วม และเพิ่มมูลค่าทำให้ชาวสวนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจำหน่ายกิ่งพันธุ์เพื่อเพิ่มรายได้

3. แนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง ควรส่งเสริม 4 ด้านดังนี้

การพัฒนาคน : ตระหนักและเห็นคุณค่า จริ่งใจต่อผู้บริโภค มีจิตบริการ การใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ผสมผสานกัน การทำงานร่วมกัน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สืบทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ผ่านการเรียนรู้จากครอบครัว สถานศึกษา สื่อ ตามความสนใจ และจัดอบรมความรู้และศึกษาดูงาน

การพัฒนาสังคม : สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านสื่อที่หลากหลาย สร้างความน่าเชื่อถือในสินค้า สร้างคุณค่าผลผลิต แหล่งเรียนรู้ และอัตลักษณ์ชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจ : สร้างรายได้เพิ่ม สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเครือข่ายการตลาด วิถีชีวิตพอเพียง และปลูกพืชแบบผสมผสาน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม : อนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อนุรักษ์พื้นที่สีเขียว ขุดบ่อน้ำไว้ใช้ ทำปุ๋ยชีวภาพ จากวัสดุเหลือใช้ ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ความสุข สุขภาพดี ปลอดภัย บริโภคผักปลอดสารพิษ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชในท้องถิ่นให้คงอยู่ ชุมชน และส่งเสริมการปลูกส้มในเชิง

สรุปและอภิปรายผล

1. สภาพวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้ในสังคมเมือง จำนวนพื้นที่การทำสวนผลไม้ลดลง เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากการทำเกษตรกรรม ไปทำธุรกิจบ้านจัดสรรแทน ส่งผลให้ชาวสวนผลไม้ลดน้อยลง สภาพครอบครัวอยู่ร่วมกัน อาศัยในชุมชนมากกว่า 30 ปี การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ยึดหลักความพอเพียง ประหยัด การแต่งกายเรียบง่าย ปลูกพืชแบบผสมผสาน มีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว การคมนาคมในสวนใช้เรือ มีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้ มีความสุขในการทำสวน มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับ พรทิพย์ อันทิวโรทัย (2545) ศึกษาเรื่อง บทบาทการศึกษาในการสืบทอดและพัฒนาทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนฝั่งธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชาวสวนมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ยึดถือ แบบแผนประเพณี มีระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้น เอื้อเพื่ออาหารต่อกัน เลื่อมใสในพุทธศาสนา รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ในรอบปี สังคมภูมิปัญญาสืบทอดกันมา การทำสวนมีลักษณะเฉพาะคือ ยกทรง และทำสวนผสม มีทั้งสวนไม้ผล สวนผัก และสวนไม้ดอกไม้ประดับ

2. การสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง มาจาก บรรพบุรุษ ครู ภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความพร้อมจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อและแหล่งเรียนรู้ สมาชิกครอบครัวช่วยกันทำงาน ครอบครัวอยู่ร่วมกัน มีรายได้มีคง มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาจัดการด้านตลาด และการประชาสัมพันธ์ มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมชุมชนน่ายุ มีการปลูกผลไม้ในเชิง เพื่อแก้

ปัญหาน้ำท่วม และเพิ่มมูลค่าทำให้ชาวสวนมีรายได้เพิ่มขึ้น และจำหน่ายกิ่งพันธุ์เพื่อเพิ่มรายได้ สอดคล้องกับ สิทธิชัย ละมัย (2550) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาเพื่อให้ชุมชนช่วยตนเอง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษา การใช้เครือข่ายการเรียนรู้ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน การเสริมสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองของคนในชุมชน การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน การเข้าถึงการศึกษาทุกคนโดยไม่จำกัดวิธีการ การจัดการศึกษาที่สนองต่อความต้องการของบุคคลและชุมชน และการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษา และสอดคล้องกับ ชาคริต อาชาวารุง (2554) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ มนุษย์ต้องมีการเรียนรู้ ที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลของบุคคล สังคมและธรรมชาติ จึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืน การเรียนรู้เกิดจากการรับประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส แล้วใช้ประสบการณ์นั้นเป็นข้อมูลในการพัฒนาชีวิตในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีปัจจัยหลายประการที่นำไปสู่การเรียนรู้ ด้านผู้จัดการศึกษา ให้แนวทางสำหรับผู้จัดการศึกษา 5 กลุ่ม คือ พ่อแม่ ครูอาจารย์ รัฐและสังคม สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน ด้านกระบวนการจัดตั้งมีการพัฒนาอันทะเยอทะยานคิดโดยเฉพาะจากปัญหาและสิ่งที่พบในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาต่าง ๆ ฝึกอบรมวินัย และสอนให้เกิดความรักธรรมชาติ สอดคล้องกับ พงนา เอื้องไพบูลย์ (2546) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงกิจกรรมการเรียนรู้หลายลักษณะร่วมกัน ที่ทำให้ศักยภาพของชุมชนเพิ่มขึ้นได้แก่ การเรียนรู้จากการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การสนทนา พบปะหารือและประชุม การสังเกตผลของกิจกรรม การถ่ายทอดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน การฝึกอบรมและดูงานในพื้นที่จริง การเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ และการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ของชุมชน

3. แนวทางการสืบทอดวิถีชีวิตของชาวสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมเมือง ควรส่งเสริม 4 ด้าน ดังนี้

การพัฒนาคน: ตระหนักและเห็นคุณค่า จริ่งใจต่อผู้บริโภค มีจิตบริการ การใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ผสมผสานกัน การทำงานร่วมกัน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สืบทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ผ่านการเรียนรู้จากครอบครัว สถานศึกษา สื่อ ตามความสนใจ และจัดอบรมความรู้ และศึกษาดูงาน

การพัฒนาสังคม : สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลผ่านสื่อที่หลากหลาย สร้างความน่าเชื่อถือในสินค้า สร้างคุณค่าผลผลิต แหล่งเรียนรู้ และอัตลักษณ์ชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจ : สร้างรายได้เพิ่ม สร้างมูลค่าเพิ่ม สร้างเครือข่ายการตลาด วิถีชีวิตพอเพียง และปลูกพืชแบบผสมผสาน

การพัฒนาสิ่งแวดล้อม : อนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อนุรักษ์พื้นที่สีเขียว ขุดบ่อน้ำไว้ใช้ ทำปุ๋ยชีวภาพ จากวัสดุเหลือใช้ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ความสุข สุขภาพดี ปลอดภัย บริโภคผักปลอดสารพิษ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชพื้นถิ่นให้คงอยู่ชุมชน และส่งเสริมการปลูกส้มในเชิง

สอดคล้องกับ สาลีณี บุรณโกศล (2561) ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมทัศนคติต่ออาชีพทำสวนผลไม้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมทัศนคติต่ออาชีพทำสวนผลไม้ 4 ด้าน คือ ด้านความมั่นคงในอาชีพ ด้านความพึงพอใจในอาชีพ ด้านความเป็นแบบอย่างในอาชีพ และด้านสัมพันธภาพในอาชีพ ลักษณะกิจกรรมมี 4 รูปแบบ ได้แก่ กิจกรรมโรงเรียนเป็นฐาน กิจกรรมครอบครัวเป็นฐาน กิจกรรมผู้ประกอบการเป็นฐาน และกิจกรรมท้องถิ่นเป็นฐาน การเรียนรู้ทัศนคติ ประกอบด้วย การสร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความตระหนัก การสร้างการเห็นคุณค่าและประโยชน์ และการปฏิบัติ สอดคล้องกับชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ (2555) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ส่วนปัจจัยหรือเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้ ได้แก่ 1) การมีสินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว 2) การส่งเสริมและสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) 3) การร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ 4) อัตลักษณ์และความแตกต่าง 5) การมีส่วนร่วม 6) การบริหารจัดการ และ 7) การประชาสัมพันธ์ สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินการ 10 ประการ ได้แก่ 1) กิจกรรมสินค้าบริการและโครงสร้างพื้นฐาน 2) เครือข่ายการท่องเที่ยว 3) ฐานทรัพยากร 4) อัตลักษณ์ 5) การมีส่วนร่วม 6) การประชาสัมพันธ์ 7) กระบวนการเรียนรู้ 8) การบริหารจัดการ 9) วัฒนธรรมชุมชน และ 10) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับ ทิพย์สุดา พุฒจรัส (2556) ศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนในด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1. ควรถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาการทำสวนทักษะ เทคนิคต่าง ๆ ให้ลูกหลาน และมีการจดบันทึกเรื่องราวเพื่อไม่ให้องค์ความรู้สูญหายไป ทั้งในครอบครัวและสถานศึกษา
2. จัดตั้งแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราว วิถีชีวิต ชาวสวนผลไม้ และผลผลิตในท้องถิ่น
3. ควรมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ระหว่างสมาชิกของชุมชน โดยการพูดคุยถึงประเด็นปัญหาที่ประสบในระหว่างการทำอาชีพปลูก หรือทำเกษตรอินทรีย์ แล้วร่วมกันหาทางแก้ไข
4. มีการรวมกลุ่ม สร้างเครือข่ายระหว่างกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร
5. ส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่ อนุรักษ์ อาชีพทำสวนผลไม้ในสังคมเมือง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
6. ส่งเสริมให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสืบทอดและอนุรักษ์อาชีพชาวสวนผลไม้ในสังคมเมืองให้คงอยู่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ของชาวสวนผลไม้ พืชเศรษฐกิจ ในสังคมไทย
2. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำสวนผลไม้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- ชลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. (2555). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคใต้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชาคริต อาชวอรัง. (2554). การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โชคธำรงค์ จงจอหอ. (2549). วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวสวนส้มบางมด. รายงานการศึกษาวิชาปัญหาพิเศษ. สาขาการจัดการทรัพยากรชีวภาพ คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ทิพย์สุดา พุ่มจร. (2556). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฝ่ายพัฒนาสังคม กองส่งเสริมคุณภาพชีวิต. (2554). แผนปฏิบัติงานโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูเรียนนนท์ ปี พ.ศ.2554. องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี.
- พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ อันทิวโรทัย. (2545). บทบาทการศึกษาในการสืบทอดและพัฒนาทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัฒนธรรมชาวสวนฝั่งธนบุรี. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาสนา มานิช, พรธมพร กองแก้ว และมงคล ปลั่งศรีนนท์. ศูนย์วิจัยและบริการเพื่อชุมชนและสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ร่วมกับ สำนักงานเกษตรเขตตลิ่งชัน สำนักงานเกษตร กรุงเทพมหานคร. (2553). การจัดการเทคโนโลยีการปลูกส้มบางมดรูปแบบเกษตรสังคมเมืองอย่างยั่งยืน. รายงานการวิจัย.
- สาลินี บุรณโกศล. (2561). การส่งเสริมทัศนคติต่ออาชีพทำสวนผลไม้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคตะวันออก. หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สิทธิชัย ละมัย. (2550). การวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของศาสตราจารย์เลนท์ จามริก. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน, ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546). รายงานสรุปผลการประชุม ประจำปี 2546 ของ สศช. เรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สศช.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2548). การประชุมสัมมนาเรื่องมองให้ไกล ไปให้ถึงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. ในแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 - 2564. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2559) การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Creswell, J.W. (2007). Qualitative inquiry and research design : choosing among five approaches. (2nd ed.) California: SAGE publications.
- Russell K. Schutt. (2004). Investigating the Social World (4th ed.), USA: Sage Publications, Inc.